

від 12 вересня 2002 р. № 149-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Коваленко В.В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму : [монографія] / В.В. Коваленко, С.О. Дмитров, А.В. Єжов – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 140 с.

13. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 р., ратифікована Законом України від 17 січня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

14. Резолюція 1535 (2004), прийнята Советом Безпеки на его 4936-ом засіданні 26 марта 2004 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ussian/documen/sresol/res2004/res.15356.htm>.

15. Про запобігання тероризму : Конвенція Ради Європи від 16 травня 2005 р., ратифікована Законом України від 31 липня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

16. Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : Конвенція Ради Європи від 16 травня 2005 р., ратифікована Законом України від 17 листопада 2010 р. № 149-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

17. Багрій-Шахматов Л.В. Методи боротьби з тероризмом : погляд світового співтовариства / Л.В. Багрій-Шахматов, С.Л. Сценко // Тероризм і боротьба з ним. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників : міжвід. наук. зб. – К., 2000. – Т. 19 (1). – 2000. – С. 339.

УДК 347.95

СУТНІСТЬ І ЮРИДИЧНА ПРИРОДА СУДОВОГО РІШЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Фазикош Г.В., к. ю. н.,
суддя
Апеляційний суд Закарпатської області

У статті розглядається становлення й розвиток терміна «судове рішення» як у цивільному, так і в кримінальному судочинстві. Розкриваються особливості поняття залежно від розуміння права та ролі суду в суспільстві в різні періоди людства. Особлива увага приділяється суду як органу легітимної судової влади, що реалізує свої повноваження шляхом ухвалення судових рішень.

Ключові слова: *судове рішення, суд, наказ, постанова, ухвала, процесуальний акт.*

В статье рассматривается становление и развитие термина «судебное решение» как в гражданском, так и в уголовном судопроизводстве. Раскрываются особенности понятия в зависимости от понимания права и роли суда в обществе в разные периоды человечества. Особое внимание уделяется суду как органу легитимной судебной власти, который реализует свои полномочия путем принятия судебных решений.

Ключевые слова: *судебное решение, суд приказ, постановление, определение, процессуальный акт.*

Fazikosh G.V. THE ESSENCE AND LEGAL NATURE OF A JUDGMENT IN CIVIL AND CRIMINAL PROCEEDINGS

In the article the formation and development of the term «judgment» as in civil and criminal proceedings. Disclosed features concept based on an understanding of law and the role of courts in society in different periods of mankind. Special attention is paid to the court as the legitimate authority of the judiciary, which implements its powers by adopting judgments.

Key words: *adjudications, judgment, order, decree, order or procedural act.*

Постановка проблеми. Загальновідомо, що основний закон держави визнає людину і громадянина найвищою цінністю країни й передбачає певний механізм захисту її прав, свобод та інтересів. Реалізація закріплених у Конституції України гарантій можлива через ухвалення судами в межах галузевого провадження судових рішень. Із цього випливає, що їхня природа різноманітна: судове рішення в цивільному судочинстві, судове рішення в господарському судочинстві, судове рішення в адміністративному судочинстві, судове рішення в кримінальному судочинстві.

Виходячи з цього, можна говорити, що проблема судового рішення була предметом наукових досліджень протягом тривалого часу (і залишається такою досі). При цьому варто наголосити, що для позначення судових актів використовується різноманітна термінологія (постанови, рішення, ухвали, вироки тощо), більша частина з яких й досі є в обігу, хоча

їхнє співвідношення між собою в різні часи змінювалось. Тому, у статті ми будемо застосовувати термін «судове рішення», яким позначається відповідне родове поняття, що охоплює всю сукупність судових актів, які ухвалюються судом у межах обох процесів.

Через свою універсальність досліджуване поняття має певний науковий і практичний інтерес саме в міждисциплінарному ракурсі. Тому найбільш актуальними аспектами дослідження цієї проблеми є відмінності трактування сутності й змісту судового рішення в науці цивільного та кримінального права.

Ступінь розробленості проблеми. Судове рішення як багатоаспектна категорія було предметом дослідження наукових праць таких авторів, як С. Абрамов, В. Авер'янов, Н. Александрова, О. Бандурка, Ю. Битяк, І. Голосніченко, М. Гурвич, Е. Демський, А. Клейнман, В. Комаров, Ю. Педько, В. Тертишников, Н. Чечіна, Д. Чечот, М. Шакарян,

П. Шевчук, М. Штефан, К. Юдельсон, В. Ярков, М. Ясинок та інші. У науці кримінального процесуального права дослідженнями правової природи, сутності й форми процесуальних рішень займалися М. Бажанов, Н. Глинська, Ю. Грошевий, М. Гродзинський, В. Зелецький, П. Лупинська, Н. Муратова, І. Петрухин та інші науковці.

Метою статті є визначення сутності та юридичної природи поняття «судове рішення» в цивільному й кримінальному судочинстві із використанням при цьому різноманітного методологічного апарату.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі існують різні погляди щодо визначення сутності поняття судового рішення, що свідчить про складність і багатоаспектність цього питання. Тому аналіз цього поняття ми почнемо з еволюції становлення та розвитку теорії судового рішення в цивільному й кримінальному процесах, підкреслюючи їхній певний зв'язок.

Так, у дослідженні сутності судового рішення в цивільному процесі можна виділити кілька відносно самостійних періодів. Спочатку серед учених велася дискусія переважно про те, що відтворює сутність судового рішення – *імперативні підтвердження* судом правовідношення (прав і обов'язків сторін) чи *наказ* суду сторонам та іншим особам, які мають стосунок до справи, діяти згідно із судовим приписом у межах встановленого правовідношення. Надалі було зроблено висновок, що сутність судового рішення виражається водночас обома зазначеними властивостями.

Прихильником теорії підтвердження (декларативної теорії) були С. Абрамов [1, с. 96] і А. Клейман [8, с. 16]. Певний час цю теорію підтримував і М. Гурвич, який писав, що правове відношення відтворюється в рішенні суду, нібито перелите у форму судового рішення, але правовідношення не змінюється рішенням, а, навпаки, зберігається, звільнене від невизначеності [5, с. 56]. Пізніше М. Гурвич зауважував, що ніхто вже не оспорує статус судового рішення як акта державної влади, яке є імперативом і містить наказ. К. Юдельсон особливу увагу надавав примусовій силі судового рішення [3, с. 140]. Н. Зейдер, Є. Пушкар і Л. Завадська вважали, що в судовому рішенні водночас наявні два моменти – декларативний (це акт підтвердження) та імперативний (це наказ) [10, с. 132].

Згодом питання сутності судового рішення набуло подальшого розвитку в іншому напрямі, це виявилось насамперед у тому, що рішення стало розглядатися як *акт застосування права*.

М. Авдюков розкритикував як теорію наказу, так і теорію підтвердження [2, с. 92]. Цей науковець розглядав питання сутності судового рішення у зв'язку із завданнями, формою та змістом судової діяльності. На його думку, сутність судового рішення полягає в тому, що воно є *актом правосуддя* й захищає права сторін і правопорядок у державі шляхом вирішення судом першої інстанції правових спорів між сторонами по суті. Він називав два моменти, із яких скла-

дається судовий захист прав. Перший полягає в тому, що суд повинен установити (визнати) наявність тих прав, за захистом яких позивач звернувся до суду; другим – у тому, що суд надає сприяння у здійсненні встановлених прав, усуває припущене відповідачем порушення права, домагається, щоб сторони діяли згідно з установленим правовідношенням і надає позивачу можливість реалізувати його права. Ця позиція піддавалася критиці, однак сприймалася такою, що не виходить за межі панівних у той період теорій судового рішення, хоча, насправді, у ній наявні елементи функціонального підходу, розвинуті наукою пізніше.

Виходячи із різноманітності поглядів і підходів до визначення сутності судового рішення, Н. Чечина та М. Чечот намагалися новелізувати цю проблему. На думку цих авторів, сутність судового рішення визначається нормою права, що застосовується судом як органом державної влади з метою регулювання суспільних відносин, а відтак судові рішення є актом правосуддя, що здійснює захист суб'єктивних прав шляхом застосування норм права для вирішення спору по суті й установлення фактів, які мають юридичне значення, тобто судові рішення розглядаються ними як насамперед правозастосовний документ [12, с. 45].

Наступний етап розвитку теорії судового рішення пов'язаний із дослідженням *функцій* судового рішення. Саме на цьому етапі можна говорити про істотне розширення горизонтів наукового пошуку, що надало можливість глибоко та всебічно розглянути вплив судових рішень на суспільні відносини, власне вивести його на рівень соціального феномена, яким воно сприймається сьогодні. Н. Чечина першою звертає увагу на певні функції суду та їх реалізацію через судові рішення [11, с. 197]. Водночас ця авторка досліджувала переважно виховну функцію судового рішення. Ідею розвинули інші науковці. Так, Л. Завадська, крім виховної функції цього головного судового акта, описує правоохоронну та функцію індивідуального регулювання поведінки тощо [7, с. 83].

Функціональний підхід став одним із аспектів у розробці більш широкої проблеми – *дії* рішення суду, яка почала розглядатися як із погляду його правових наслідків (законна сила судового рішення, його обов'язковість), так і соціальних функцій (у плані досягнення цілей, що стоять перед судом).

Що ж до розвитку судового рішення в кримінальному судочинстві, то варто відмітити таке. Спеціалісти в галузі кримінального процесу у своїх роботах робили й інші акценти. Так, самостійного значення набула *порівняльна характеристика* кримінально-процесуальних актів суду й актів інших правоохоронних органів, що приймаються в ході кримінального провадження в досудовому порядку. Значну увагу було присвячено дослідженню судового рішення як *логічного силізму*, який є результатом особливої врегульованого кримінально-процесуальним законом пізнавальної діяльності суду, спрямованої на специфічний соціальний об'єкт.

Ю. Грошевий пояснював це тим, що, на відміну від цивільного судочинства, у кримінальних справах сфера правосуддя визначена достатньо точно [4, с. 7]. Під актами правосуддя в кримінальному процесі цей науковець розумів таке процесуальне рішення, у якому суд від імені держави в передбачений законом процесуальній формі здійснює завдання правосуддя шляхом вирішення питання про винність або невинність особи, котра притягнута до кримінальної відповідальності, і про піддання її кримінальному покаранню в разі визнання доказаною винності. До таких актів Ю. Грошевий зараховував не всі процесуальні акти суду, які ухвалюються в межах кримінального процесу, а лише ті, у яких наявна одна із важливіших ознак правосуддя – застосування санкції в разі визнання особи винною чи відмова в застосуванні санкції, якщо особа визнається невинною.

Із таким звуженням трактуванням судового рішення погоджувалися не всі науковці. Так, В. Дорохов і В. Ніколаєв уважали вирок головним, однак не єдиним актом правосуддя [6, с. 86].

Певною мірою з цим погодилася й П. Лупинська, яка розмежувала поняття процесуального акта в кримінальному процесі та поняття «рішення». Зокрема, авторка стверджує, що поняття процесуального акта є ширшим, ніж поняття «рішення», оскільки процесуальним актом є і процесуальні дії, а актом-рішенням, що має форму документа, є численні рішення, які приймаються в межах провадження по справі й не тільки під час вирішення справи по суті. Рішення, на думку П. Лупинської, – це родове поняття, що відтворює сутність акта, у якому містяться відповіді на правові питання, у т. ч. й ті, що «керують» рухом справи, тобто упорядковують його, забезпечуючи всебічне, повне, об'єктивне розслідування та розгляд справи в установлені законом строки [9, с. 57]. Вирок, ухвала, постанова – види (форми) різних рішень у кримінальному процесі. Ця ідея сприйнята й частково реалізована вітчизняним законодавцем у новому кримінально-процесуальному законі.

Варто також відмітити, що найбільшого поширення в науці кримінального процесу на сьогодні набув аналіз судового рішення в кримінальній справі як *акта правозастосування*. Водночас автори визнають й інші його інтерпретації, указують на наявну диференціацію форм кримінального судочинства та особливості порядку прийняття рішення в межах кожної з них, аналізують властивості вироку як головного акта правосуддя в кримінальній справі тощо.

Такі дослідження спрямовані на формування так званої *загальної моделі прийняття рішення* в кримінальному судочинстві, що має неабиякий практичний сенс і водночас дає змогу точно виявити особливості прийняття окремих видів рішень, залежно від тієї чи іншої процесуальної процедури. У цьому контексті особливий практичний інтерес мають роботи П. Лупинської та О. Капліної.

Самостійним напрямом у науці процесуального права (і цивільного, і кримінального) стало дослідження судового рішення як

компонента (елемента) процесуальної форми. Власне спочатку було запропоновано положення про розмежування судового рішення як акта правосуддя й судового рішення як процесуального документа. Такий підхід обґрунтував М. Гурвич. Його підтримали М. Ринг, Є. Пушкар, В. Комаров, В. Тертишніков, М. Штефан, П. Лупинська, В. Протасов та інші. Надалі поширення й визнання набула ідея структуризації юридичного процесу, яким є в т. ч. судовий процес. Розвиток цієї ідеї й став основою для нової процесуальної характеристики судового рішення.

Унаслідок цього було запропоновано різні формулювання визначення поняття судового рішення, частина з яких застосовується й сьогодні. У цих визначеннях судові рішення розглядається як акт державного примусу; акт владного підтвердження правовідносин; акт правозастосування; юридичний факт; логічний силізізм; правозахисний акт; акт виховання; процесуальний документ; акт правосуддя; акт державної влади тощо. Хоча кожен із підходів має право на існування передусім у теоретичному плані, однак оцінювати їх, на нашу думку, потрібно з погляду їхньої ґносеологічної сутності й універсальності.

«Теорія наказу» та «теорія підтвердження», як відомо, виникли в умовах утвердження офіційної позитивістської лінії праворозуміння і сприйняття права переважно як інструмента політики [13, с. 15]. У цей час суд сприймався як орган держави, що здійснює насамперед примус. Крім того, у цей період була наявна так звана «дифузія», тобто змішування судової влади, оскільки вирішення правових спорів стосувалися не тільки компетенції судів, а й інших органів (відомчих арбітражів, комісій по трудових спорах тощо).

Варто також урахувати, що суд завжди вважався органом держави, однак не завжди він уособлював єдину та неподільну судову владу, тому аж до початку 1990-х рр. у більшості із сформульованих визначень судового рішення не враховується його значення як акта судової влади (існування останньої взагалі ставилося під сумнів).

Реально ситуація змінилася лише із прийняттям Конституції України 1996 р., у якій суд було визнано єдиним легітимним органом судової влади. Це дало підставу розглядати інститут правосуддя як гарантію реалізації свободи та справедливості, забезпечення правового порядку, судовий захист визнати універсальним способом захисту прав і свобод людини та громадянина й виявити справжню сутність судового рішення. Зокрема, було обґрунтовано, що *єдиною формою здійснення легітимної судової влади є правосуддя, а легітимним актом реалізації цієї влади є судові рішення*. Саме це є його головною сутнісною ознакою, спільною для всіх його видів і форм.

Кількість видів і форм правосуддя в певній національній системі може змінюватися, залежно від об'єктивних причин або перманентної волі законодавця. Може бути створена широка чи вузька система спеціалізованих судів чи, навпаки, єдиний суд загальної юрисдикції, може бути прийнято єдиний про-

цесуальний закон (наприклад, у сфері цивільної юрисдикції) або подрібно його на кілька спеціальних процесуальних законів, можливості законодавчої техніки тут є доволі широкими.

Однак суд як орган легітимної судової влади реалізує свої головні юрисдикційні повноваження одним єдиним способом – розглядає справу відповідно до процедури та ухвалює судові рішення. Останні повинні мати належне документально-процесуальне оформлення.

Висновки. Узагальнюючи викладене, можемо констатувати, що питання стосовно сутності судового рішення розглядалося науковцями залежно від того, на якому аспекті проблеми акцентувалася основна увага та які підходи до розуміння права й ролі суду домінували в суспільстві в різні періоди. Найбільш універсальним і правильним є таке трактування: «Судове рішення – акт реалізації легітимної судової влади», оскільки саме це визначення включає (поглинає) усі інші інтерпретації та пояснює їх.

Усі міркування щодо властивостей судового рішення, його видів, вимог, яким воно має відповідати, у кримінальному й цивільному судочинстві так чи інакше мають ґрунтуватися на цьому підході. Тому таку інтерпретацію потрібно покласти й в основу подальших законодавчих змін вітчизняного процесуального законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамов С.Н. Проверка обоснованности судебного решения вышестоящим судом по советскому праву / С.Н. Абрамов. – М. : Госюризид, 1950. – 132 с.
2. Авдюков М.Г. Судебное решение / М.Г. Авдюков. – М. : Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1959. – 180 с.
3. Гражданский процесс : [учебник] / [М.А. Вилкут, Г.В. Воронков, Р.Е. Гукасян, И.М. Зайцев, и др.] ; под ред.: К.С. Юдельсон. – М. : Юрид. лит., 1972. – 440 с.
4. Грошевий Ю.М. Актуальні проблеми судоустрою та судочинства в Україні / Ю.М. Грошевий // Університетські наукові записки. – 2007. – № 1. – С. 6–12.
5. Гурвич М.А. Судебное решение: теоретические проблемы / М.А. Гурвич. – М., 1976. – 176 с.
6. Дорохов В.Я. Обоснованность приговора в советском уголовном процессе / В.Я. Дорохов, В.С. Николаев. – М. : Госюризид, 1959. – 236 с.
7. Завадская Л.Н. Реализация судебных решений. Теоретические аспекты / Л.Н. Завадская. – М. : Наука, 1982. – 142 с.
8. Клейнман А.Ф. Советский гражданский процесс / А.Ф. Клейнман. – М. : Изд-во МГУ, 1954. – 62 с.
9. Лупинская П. Судебные решения: содержание и форма / П. Лупинская // Российская юстиция. – 2001. – № 11. – С. 57–59.
10. Пушкар Е.Г. Исковое производство в гражданском процессе / Е.Г. Пушкар. – Львов : Вища школа, 1978. – 200 с.
11. Чечина Н.А. К вопросу о видах судебных решений в советском гражданском процессе / Н.А. Чечина. – Л. : Ученые записки ЛГУ, 1955. – № 187. – Вып. 6. – С. 195–200.
12. Чечот Д.М. Субъективное право и формы его защиты / Д.М. Чечот. – Л. : Изд-во ЛОЛГУ им. А.А. Жданова, 1968. – 72 с.
13. Шиманович О.М. Судові постанови у цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.М. Шиманович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 20 с.

УДК 341.31

ДОСВІД ГРУЗІЇ В СТВОРЕННІ НОВОЇ ПОЛІЦІЇ, ЙОГО ПОЗИТИВНІ Й НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ТА МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЦЬОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

Фільштейн І.В., слідчий слідчого управління
Головне управління Національної поліції в Кіровоградській області

У статті розглянуто шляхи реформування Міністерства внутрішніх справ Грузії, а також можливість використання досвіду Грузії для створення Національної поліції України.

Ключеві слова: міністерство внутрішніх справ, поліція, реформи поліції, структура поліції, міжнародний досвід.

В статье рассмотрены пути реформирования Министерства внутренних дел Грузии, а также возможность использования опыта Грузии для создания Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: министерство внутренних дел, полиция, реформы полиции, структура полиции, международный опыт.

Filshteyn I.V. THE EXPERIENCE OF GEORGIA IN BUILDING A NEW POLICE, POSITIVE AND NEGATIVE EFFECTS AND THE POSSIBILITY OF USING THIS EXPERIENCE IN UKRAINE

In the article examined the ways of reformation of The Ministry of internal affairs of Georgia, and possibility of the use of experience of Georgia for building of the National police of Ukraine.

Key words: ministry of internal affairs, police, reforms of police, structure of police, international experience.

Постановка проблеми. У сучасній Україні найбільш актуальним є питання реформ у всіх сферах життя. Вважається, що першою реально розпочатою реформою є реформа правоохоронної системи, а саме Міністерства внутрішніх справ України та її складової – міліції України.

Першим кроком для її здійснення стало прийняття Закону України «Про Національну поліцію», яким ліквідовано міліцію та створено новий Центральний орган виконавчої влади – Національну поліцію України, який «служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії